

דני בר-אלי ביטון. התיאורים המדהימים לא היו מונזמים

העלייה השנייה

כשאביו של דני בר-אלי ביטון החליט לעלות לארץ ישראל הוא נאלץ לקחת רכבת מקזבלנקה לאלג'יר בלי להודיע לאמו ולאישתו הטרייה, ושם לשרוק את "התקווה" מחוץ לבית כנסת. זה היה השלב הקל במסלול תלאות רצוף הסללות. עם יציאת ספרו, מסמך היסטורי חסר תקדים, הוא מסביר איך טווה משלל עדויות את סיפור ההעפלה של יהודי צפון אפריקה, שנותר בצל אינס אליאס צילום: אמיל סלמן

הכל התחיל מוויכוח שהיה לי עם אבא שלי, מתאר דניאל בר-אלי ביטון את המחקר שבו הוא עוסק כבר שלושה עשורים, על ההעפלה מצפון אפריקה, ויצא כעת כספר בהוצאת רסלינג תחת הכותרת "מי אתה, המ עפיל מצפון אפריקה?". "אבי מעולם לא סיפר על ההעפלה ממרוקו. יום אחד ב־1981, בתקר פה שבה למדתי בארצות הברית, התקשרתי אליו ושאלתי אותו: 'למה אתה מסרב לדבר איתי על העבר שלך?' אמרתי לו, 'שב תכתוב'. הוא כתב 14 עמודים עם תיאורים מדהימים וזה היה הסיפור שלי לחקור. זה לא שאבי הסתיר את סיפור העלייה שלו, הוא פשוט לא דיבר עליו מעבר לר מיום בשיחות של ארוחות שבת עם חברים של הורי שהיו איתם במחנות בקפריסין. במכתב שכ תב לבקשתך, הוא ציין שאמא שלי לקחה תחת חסותה שמונה צעירים במחנה בקפריסין. הם היו מארגון הבונים ואמי היתה מארגנת עבורם את הארוחות, מדברת איתם ודואגת להם. יש לי תמונות שלה מהמחנה שבהן רואים אותה לומ דת לכשל מהמעפילות הרומנטיות שהיו איתה".

14 העמודים ההם היו הגרעין לספרו של בר-אלי ביטון, המתעד את סיפוריהם של 2,534 יהודים מוגרבים שהעפילו מחופי אלג'יר (934 יהודים) ומממלי אירופה (כ-1,600) מאוגוסט 1946 ועד מאי 1948. רובם המחולט לא הצליחו

להגיע לחופי ישראל וגורשו לקפריסין על ידי הבריטים, לתקופות שבין 10 חודשים ועד שנים אחדות. "ההיסטוריוגרפיה הציונית הישראלית התעלמה מתהליך ההעפלה של המוגרבים ומדיוקנם הדמוגרפי", אומר בר-אלי ביטון. "המחקר הגדול על ההעפלה נהגל בדי אוניברסיטת תל אביב ועמדו בראשו הרבה חוקרים מצוינים אבל הם כתבו בעיקר על ההעפלה ממזרח אירופה".

הפעם הראשונה שבה נחשף בר-אלי בייטון להעפלה הזאת היתה בלימודי התואר השני בעבודה קהילתית, עם התמחות בתכנון חברתי, באוניברסיטת ברנדייס היוקרתית שבמסצ'וסטס. "עבדתי אז במטה הג'וינט הער למי נתפתחו בפני תיקים מדהימים", הוא אומר. "אחד הדברים שמאפיינים את הג'וינט החל מ-1920 זה תיעוד מסודר. השליחים כתבו בלי סוף קראתי שם על ההעפלה, על חוות אמסלם (חוות הכשרה בקובלנקה שפעלה בשנות ה-30 וה-40. א"א), ועוד".

כשחזר לישראל ("אני הבן בכור, ואמי אמרה לי, דני, לא עליתי בספינת מעפילים כדי שאתה תרד מהארץ") אחרי קרוב לחמש שנים, במאי 1984, המשיך לחקור את הנושא, ובשנים האחרונות הוא עושה זאת במסגרת תואר שני נוסף, בהיסטוריה של עם ישראל בחוג להיסטוריה

חיילים בריטים מנרשים עולים צפון אפריקאים מהספינה "שיבת ציון", יולי 1947. בן נוריון דחף לראובן אלום צילום: הנס פין / לע"מ

באוניברסיטת תל אביב. "עברתי על אלפי תי- קים בעשרות ארכיונים וליקטתי שמות", הוא מתאר. "למעשה, במשך שנים לא נפסקה העי- ליה מצפון אפריקה לארץ ישראל. כבר במאה ה-18 הגיעו לכאן העולים הראשונים. בחוברת שמשרד החינוך הוציא על ההעפלה ב-1950 מציגים 1,200 מעפילים מארצות האיסלאם. אני מצאתי בסביבות 2,500 שמות רק מהמגרב רבים מאנשי הממסד שתיעדו לא ציינו שהיו למשל לזכרים על הספינות שהגיעו מאירופה. עתה השמות האלה לא רק מאכלסים את ספרו אלא גם הופכים למאגר אינטרנטי: כי מים אלה הוא משיק מאגר מקוון אינטראקטי- בי, הראשון בעולם, של המעפילים וספוריהם. אני אנהל את המאגר, שמתבסס על מקורות ארכיוניים, יומנים אישיים, ספרי זיכרונות וס- פרות מחקר ואני רוצה שאנשים וסיפור חומרים חדשים, הוא אומר. "שותפים בזה כ-60 בנים למעפילים מהמגרב. במהלך העבודה איתר- נו גם שמונה מעפילים צעירים שנפלו במלח- מת העצמאות."

אלי, איפה אתה?

אבי של בר-אלי ביטון עצמו, אליהו שמו, היה סדר אותיות בדפוס בצרפתית, אבל מגיל צעיר מאוד ידע עברית מבית הכנסת. "הוא היה חבר בקבוצת בן יהודה, הוא אומר, שהייתה תת-מסגרת במועדון שנקרא 'מגן דוד' ופעל בח- טות של מועדון שרל (ידוע גם כקרל, א"א) גטר בקובלנקה. בקבוצה למדו על ארץ ישראל, שי- עורי עברית, והיו להם גם פעולות קבוצתיות והכשרה חקלאית. מארגן הקבוצה היה סם אבי- טבול, שעבר את שמו לסם אביטל. הוא היה פעיל בתנועה הציונית ועלה לישראל בין 1949 ל-1950, רק לאחר שהצליח לגייס עולים. הוא ואלי אחוזין אירגנו את ההעפלה מצפון אפרי- קה. הגיעו אליהם שליחים כמו מדיה כהן-פרנקו ואליהו הכרמלי (מההסתדרות) שנתנו הוצאות על ההעפלה ועלייה. אבא מספר שכל הדבר הזה נעשה בחשאי. הוא אפילו לא דיבר עם אבא שלו על זה."

גם כשיצא בדרכו לארץ ישראל לא אמר האב דבר. זה היה בערב פסח 1947 והאב לקח רכבת לאלג'יריה משם יצאו מבצעי ההעפלה. "הוא לא אמר כלום לאבא, אחיו או אמי, שלה נישא שנה קודם לכן בקובלנקה. הוא הגיע לבית כנסת מסרים באלג'יריה שרק את מנגינת 'התקווה' כמתוך הדבניסו אותו. הוא אכל שם את סעודת הפסח, סרדינים, והועבר עם עוד כמה חברים למפרץ טנג, שם היה מחנה של הצופים בשם 'שלוהו ובריאיות'. המחנה הזה היה חוקי מבחינת השלטונות ושימש כסווארה להעפלה. הם יצ- רו תחושה שמדובר בפעילות צופים של נערים. בינתיים, אמי פגשה את סם אביטל בקובלנ- קה ושאלה אותו איפה אבא, והוא אמר לה שא- בי עלה לפלשתינה. היא חייבה את סם להתייר גם לה לעלות, ויום אחד אבא שמע על החוף קריאה: 'אלי, איפה אתה? וכך התחילו להתא- רגן לקראת ההעפלה."

זו החלה בערב 10 במאי, ערב המימונה, בדיוק לפני 75 שנה. לאחר המתנה ארוכה, במ- חנה המאוולטר במפרץ טנג, ירדו המעפילים אל החוף והועברו בסירות אל הספינה. "היחידה הלירי, 390 המעפילים הפליגו במשך 21 ימים. כ-31 במאי, ליד מפרץ חיפה, גילו מטוסים אני- גליים את הספינה וזו יורטה ללא נפגעים והוט- טה מהחוף. היה אירוע יחיד במפא"י אם צריך

של גרעין חילוני מעורב, נשים וגברים, בחסות הקיבוץ המאוחד, אך הקהילה היהודית התנג- דה ליוזמה כי חששה מפני התרחקות מהדת, והתארגנה הכשרות לא ממוסדות שבהן הכירו כל הקהילות היהודיות בצפון אפריקה. גם פעילות ציונית ספורדית של יחידים ושל ארגונים וולנטריים יהודיים במגרב שכי- ללה לימודי עברית כמעט שלא תוקצבה על ידי המוסדות הציוניים. יוסף שטרית, שחקר את התפתחות השפה העברית במרוקו בסוף המאה ה-19, ציין שבאותה תקופה יהודים מערי החוף שהיו חשופות לתרבות האירופית קראו עי- תונים וספרים בעברית. לפי שטרית, עיתונות עברית ("העולם", "הצפירה") וספרות עב- רית הגיעו גם לכפרים נידחים במרוקו. במק- ביל, הוקמו בתי ספר מרשת כל ישראל חברים (אליאנס). עם שחרור המגרב ולוב מהכיבוש הגרמני החלה פעילות רחבה יותר של תנועת ההשכלה העברית. בקהילות היהודיות בקוב- לנקה, פאס, מקנס, רבאט, צפרו וטנג'יר הופי- צה השפה העברית, מה שהידק את הקשר בין הצעירים בקהילות ליישוב בארץ ישראל. ועם זאת, הפניות הרבות של ארגונים וולנטריים ויחידים בצפון אפריקה בניסיון לקדם לימודי שפה ותרבות עברית התקבלו בהסתייגות בק- רב מנהלי מחלקות הסוכנות היהודית והתנועות הפוליטיות. החשש העיקרי היה מאובדן שליטה על הפעילות הציונית במגרב.

כמו קופים

באופן כללי, המשאבים שהקדישה הסוכ- נות היהודית ליהדות האיסלאם היו מצומצ- מים, ומספר השליחים שנשלחו לקהילות אלה היה נמוך. הסוכנות לא סמכה על המנהיגות המקומית בניהול ענייני התנועה הציונית, ולכן

ביקרו בקהילות אלה. בר-אלי ביטון כתב בספר כי ב-1945 קבע מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית או, אליהו דובקין, את סדר העדיפויות שלפיו תתבצע העלייה: עליית הנערה, עליית חלוצים, ציונים ותיקים, בעלי מקצוע ובעלי הון וקורבנים בקרבה ראשונה. מבין 28,500 סרטיפיקטים שניתנו באותה שנה, רק 300 יועדו למדינות האיסלאם. מהמגרב עלו או בעיקר גרעינים קטנים של פעילי תנועות נוער ציוניות במרוקו, אלג'יריה ותוניסיה ולוב. "באחת העליות הראשונות מלוב, ב-46, הגיעו למשל 800 צעירים בני 18, מתאר בר-אלי ביטון. ב-1947 החלה ההע- פלה הרשמית מצפון אפריקה, אך גם זו הייתה מצומצמת מאוד והגיעה הסרטיפיקטים המעטים התעכבה באופן חריג.

הקהילות המקומיות במגרב תמכו מבחי- נה רעיונית, כלכלית ותשתיתית בעלייה לא- רץ ישראל. הן יזמו והקימו גרעיני הכשרה, אך אלה לא עמדו בתקן הציוני, לא קיי- בלו הכרה מהממסד בארץ ישראל וזכו רק לתקציבים נוקמים. כסריפולי ובקובל- נקה למשל יזמה קבוצת בן יהודה הכשרות שפעלו במ- שך שנים באורח חיים דתי וציוני. הכשרה נוספת פע- לה במשך שבע שנים באי- גרדה שכתוניסיה, כיוזמת הרכ נתן פרג'ון ובראשות הרב ויפה הכהן יונתן ובתו מרים. בדרום צרפת הופעלה חוות הכשרה של ברית חלוצים דתיים של בני עקיבא והפועל המזרחי. בעיר תר- ניס הוקמה הכשרה עירונית

ללכת על מאבק עד המוות עם הבריטים. בן גור- ריון חשב שההתנגדות האלימה היא הדרך לה- ביא לידיעת העולם את המדיניות הבריטית. אבל המעפילים הצפון אפריקאים נקטו גישה אחרת. הצעירים שבספינה, 30-40 חברים, לא נאבקו וגורשו לקפריסין בספינה אחרת. בשלב כלשהו הורו הופרדו. "אמי הרתה בקפריסין ובחדש חמישי העלו אותה לארץ. אמנם היה שם בית חולים וכמעט 2,000 ילדים נולדו בקפריסין, אבל זה הכביד על היישוב במ- חנה. אמי הגיעה למחנה עולים בפרדס חנה. אבי הגיע ב-1949. יש לי תמונה מדהימה של אבא, עומדת ברציף בחיפה ומחפשת אותו. מאז וכי מהלך השנים בדקתי כל דבר שהוא כתב וראיתי שלא הגוים בכלום, זה מדהים. אני בן 74 עוד מעט, מסכם בר-אלי ביטון, "נשאר לי רק לתת יד ולשים על המפה הישראלית את האירוע הזה של ההעפלה של צפון אפריקה."

בנים חורגים לממסד

האירוע הזה, בהגדרתו, החל עשור קודם לכן. בספ- רו מצטט בר-אלי ביטון את החוקר יהודה לפידות, שלפיו כבר בשנות ה-30 החלה הת- נועה הרוויזיוניסטית לפעול למען העלייה הבלתי לגא- לית בים וביבשה, בניגוד לע- מדתה הרשמית של הסוכנות היהודית. "זאב ובוטינסקי ביקר בתוניסיה והביא את בשורת ההסתדרות הציונית הרוויזיוניסטית וזו הייתה שם שורשים", הוא מתאר בספר לעומת זאת, רק מעי- טים ממנהיגי הציונות ומפא"י

עטיפת הספר. מלווה במאגר מידע עיצוב עטיפה: טטודיו as /we design הוצאת רסלינג

המשך בעמוד הבא

"ההיסטוריוגרפיה הציונית הישראלית התעלמה מתהליך ההעפלה של המוגרבים ומדיוקנם הדמוגרפי. המחקר על ההעפלה נוהל בידי אוניברסיטת תל אביב ועמדו בראשו הרבה חוקרים מצוינים אבל הם כתבו בעיקר על ההעפלה ממזרח אירופה"

זאב ז'ובובניקוף. בניגוד לעמדת הסוכנות Léopold Mercier / Roger-Viollet Via AFP. צילום: 017.

יוסף שטריטה. בערי החוף קראו עיתונים וספרים בעברית צילום: 017. Sammy Amsili

הרב נתן פרינץ. הכשרת חלוצים דתיים צילום: מאורות נתן

ההולכת ומתמסדת. מוחאתם הובאה במכתבים, בפניות, בהפגנות. עולה מלוב כתב לגולה מאיר כי על ראשה של הסוכנות היהודית דמה של יהדות טריפולי, שעברה פוגרום ב-47. כ-200 מעפילים מצפון אפריקה ביקשו לחזור מיד לארצות מולדתם. "המזאה הזאת, שהחלה עוד כב חנות בקפריסין, אומר בר-אלי ביטן, "היתה חר ליה בשרשרת מחאות שהובילה לאירועי ואדי סאליב, בהנהגתו של דוד בן הרוש, שבעצמו עלה לארץ בספינה "יהודה הלוי". המחאות של המוגרבים רבים עירערו על הציונות המדינית, באורעות ואדי סליב עירערו עליה, וגם הפגנות השחרור עירערו עליה.

"הציונות המדינית היתה פוליטית ומפלגתית. תית המניע של יהודי צפון אפריקה היה אמר נה פשוטה וטהורה, הכמיהה לציון היתה חלק מתרבותם, הם רצו לעלות לציון ללא שום קשר לפוליטיקה המדינית והמפלגתית במזרח אירופה. מבחינתם, בתפילת עמידה אומרים 'גשבו לציון והם קיבלו את זה כפשוטו. כששאלת את יהודי צפון אפריקה, כולם רצו להגיע לארץ ישראל. אלא שהאידיאולוגיה הציונית שובאה למגרב כמעטה של "יהודי החדש" לא עלתה בקנה אחד עם הכמיהה הברבורית לשבת ציון."

ב-1945 קבע מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית אז, אליהו זובקין, את סדר העדיפויות שלפיו תבצע העלייה: עליית הנוער, עליית חלוצים, ציונים ותיקים, בעלי מקצוע ובעלי הון וקרובים בקרבה ראשונה. מבין 28,500 סרטיפיקטים שניתנו באותה שנה, רק 300 יועדו למדינות האיסלאם

מנטה, לפי תפיסה הציונית, העלייה לארץ ישראל היא זכותם הטבעית של היהודים והעם פלה היתה פריקטס הדגל של תפיסה זו. אך היא העמידה דילמה בפני התנועה הציונית: קליטת העלייה ההמונית ממדינת האיסלאם שלוחתה בחשש מפני אובדן שליטה, מול הדבקות בעקרונות העלייה הסלקטיבית ועידוד העלייה כמעשה חלוצי-אליטיסטי. ההגבלות על העלייה סתרו את חזונה של התנועה הציונית, והיא נא לצד לשנות את מדיניותה מעלייה אליטיסטית לעלייה המונית.

התודה שגרם האילוף הזה לממסד הפוליטי בארץ ישראל נמשכה גם אל תוך הקמת המדינה. בשנת 1949 כינס בן גוריון מפגשי איני-טלקטואלים שעסקו בישראל החדש. אחד החברים היה מרשין כוכה, שתמך בתפיסתו של ארתור רופין על "ברירת התומר האנושי", כלומר סלקציה בעלייה. דבריו של כוכה שיקפו את הלך הרוח של רוב המשתתפים: "אנו מצויים למר את האמת כמות שהיא, להביע את הפחד הגדול מפני המשבר המשמש ובא דווקא מצד עליית ההמונים. צפויות לנו סכנות איומות... יש חרדה כלכ"י. 0

בסוכנות היהודית הבנה שזאת לא האוכלוסייה שמתאימה לחלוצים.

הדימוי הזה שהציונות יצרה ליהודי המגרב והיחס שלה אליהם לא סייעו להם להתאים למודל של עליית בנותה את המושג "חלוצי", ואשר התבסס על הכשרה חקלאית, ידיעת העברית וחוסן נפשי. "המסקנה שלי היא שהתיגו הש"לילי של יהודי המגרב מנע מהסוכנות ומכ"רי מפא"י להשקיע את מרב המשאבים בעלייה מצפון אפריקה", אומר בר-אלי ביטן ומר סיף: "יהיה גם חסם מוסדי להשתלבות של ער"לי צפון אפריקה: הפעילות הפוליטית במגרב התאפיינה במאבקים בין התנועות המפלגות הפוליטיות הארץ ישראליות שליוו את עליית הנוער וההעפלה. כך שמראש העולים התפלגו לספינות ולמחנות לפי המפלגות שלהם, וכמות נות בקפריסין כל מפלגה פעלה כדי לקדם את השומר הצעיר, הפועל המזרחי, ביתר דר

רוך - ההשתייכות לתנועות היתה כלי בידי השליחים לניהול המחנות בקפריסין ושימשה מדד למעורבות ולכוח הפוליטי בהם. החלוקה הפוליטית וההשתייכות התנועתית גם הכתיבו את תנאי היומיום במחנות וקיבעו במידה רבה את ההדרה החברתית, התרבותית והתעסוקתית של מעפילי צפון אפריקה. "הכל במחנה היה בידי, שהייתה השפה המדוברת של מרבית יהודי מזרח אירופה, מתאר בר-אלי ביטן: "בית המשפט המקומי, הדעות על פעילויות ספורט, ההדרכה ומסדר הבוקר. כך גם ההרש"מה לקראת העלייה ואפילו הדעות על פטירה. התיאטרון היה בידי ורק מאוחר יותר בעברית. שלמה ביטן, שהיה מעפיל ביהודה הלוי, כתב שני מחוות שהועלו בין 1947 ל-1948 בתיאטרון על החוף במחנה בקפריסין.

המעפילים המעטים מהמגרב שהועסקו במסגרת המחנה עשו זאת בעיקר בתפקידי שמירה ורובם לא התפרנסו כלל. גם השתתפות בקורסי הכשרה בקפריסין נעשתה לפי השתייכות תנועתית. תנועות התבקשו לשלוח מועמדים לקורסים בבניין ובחמשל, והעדפה ניתנה למעפילים שהשתייכו לגרעיני קיבוצים שנוסדו באי על דיוק. אלא שרוב הצפון אפריקאים לא היו מאורגנים בקבוצה בחסות תנועה פוליטית במחנות.

ההשתייכות לתנועות היתה גם אחד מהגורמים שציננה הסוכנות היהודית ברשימות המעפילים שהגיעו מקפריסין לארץ ישראל, וסייעה להמשיך ולהפנות את המעפילים להתיישבות בארץ ישראל על פי החלוקה הפוליטית. אך בר-אלי ביטן כותב כי ההתפלגות הזאת היתה מדומה יותר מאמיתית. "המעפילים הצפון אפריקאים וזהו כמסורתם על ידי תנועת הפועל המזרחי, אף על פי שלא עמדו בדרישות התנער בהשמירת מצוות", הוא ממחיש.

מכל מקום, העובדה שרובם לא השתייכו לתנועות היא אולי אחת הסיבות לכך שרבים מהם לא הופנו לקיבוצים כשהגיעו לבסוף לארץ, ומי שכן הופנו הגיעו בעיקר לקיבוצי הפועל המזרחי ולרוב לא קיבלו הכשרה או חינוך חלוצי. הפיתרון המקובל היה לרכוש אותם במעונות העולים ולהצמיד להם מדרוך מטעם הקיבוץ שסייע גם בתהליך של סינון העולים ובחירת המתאימים ביותר להצטרפות לקבוצות אחרות.

מקפריסין לוואדי סאליב

כבר במחנות בקפריסין ביטא יהודי המגרב את חוסר שביעות הרצון שלהם ומחו נגד האפליה

הנאמנים שנשלחו היו אירופאים ולא מקומיים. למרות זאת, כבר בתחילת 1947 החלו לפעול צעירים ציונים מהמגרב, ובהם כאמור אלי אוחיון וסאם אביטובל, וגם מדיה כהן-פרנקו ולידה חגיגה אלעל, יצחק כהן, אשר סעוד, קלמ"נט שטרק ואילון חנאי. מאליה הם השתתפו במפעל ההעפלה וניסו מאות מיהודי צפון אפריקה לעלייה. במסגרת פעילותם בערים כמו פאס, מקנס, מרקש וקובלנקה הם הופיעו בפני מתפללים בבתי כנסת בשבתות, ובמהלך קריאת התורה הם קראו בערבית מוגרבית הודעת וידועות על ארץ ישראל.

בשלהים הראשונים הפעילות אכן היתה חשאית אבל השמועה על העלייה לארץ ישראל התפשטה מהר והנהיגה לחופי אלג'יר התגברת. כפי שמספרת מדיה כהן-פרנקו בספר "יהודים ממזרח" לאלג'יר היו עקלקלות. דרך אחת היתה שכל בין שתי גבעות במגרב מזרח-אלג'יר, השנייה היתה התחנות לחברי הצופים שעברו את הגבול השלישית היתה בשחיה לאורך החוף. תודשים לאחר יציאתה של הספינה "יהודה הלוי", ולמרות הקשיים שהערימו השלטונות הצרפתים על הפעילים השליחים, יצאה לארץ ישראל הספינה "שיבת ציון" עם 430 מעפילים על סיפונה. גם היא נתפסה על ידי הבריטים. ב-28 ביולי 1947, ומעפילה גרשו לקפריסין. בדצמבר 1947 הצליחו 44 צעירי רים לעלות לספינה נוספת שהגיעה לחופי הארץ, "הפוזיצים", לפרוץ את המצור הבריטי ולהעלות את המעפילים לחוף.

באותה שנה נכלמה ההעפלה הרשמית מצפון אפריקה, בעיקר בשל העדפת המעפילים למזרח אפריקה שאחרי מלחמת העולם השנייה, וזו נמשכה באמצעות תעודות זהות צרפתיות מזויפות, שאיתן הפליגו המעפילים מאלג'יר לנבלי צרפת, בעיקר למרסיי. אך הסוכנות היהודית והמוסד לעלייה ב - שהוקם בצרפת באבצע שנת ה-40 על ידי שאל אביטובל נלגלג על המשורר לעלייה בקושטא, שדאג להכריח יהודים לפני ובמהלך מלחמת העולם השנייה - לא פעלו לזרז ההעפלה. הם לא עשו זאת גם כאשר חברים מצפון אפריקה כתבו מוכר למוסד לעלייה ב תודשים לפני הקמת המדינה, שבו הודרו כי "המומות אנטי צרפתיות ואנטי יהודיות עומדות לפרוץ בכל אפריקה הצרפתית וכיחוד באלג'יריה וציינו כי "אלפי מהגרים מוכנים לעלות מיד להגנה ולקבוצה."

למה התנועה הציונית השקיעה פחות בהפעלה מצפון אפריקה? ההשערה שלי, בהמשך לפורפ ירון צור, וז. אבא שלי וחבריו סיפרו שבמחנות בקפריסין המורה אירופאים היו באים להסתכל אם יש להם ונבות כמו לקופים באפריקה. וזה מהו שרקו במציאות. השילוב הזה של אפריקה וארץ ישראל לא הלך טוב עם התנועה הציונית.

למעשה השליחים המעטים שהגיעו לצפון אפריקה היווהו לסוכנות היהודית דיווחים שילילים על יהודי המגרב. "זה לא תומר טוב לציונות", ציין שליח אחוה. "בין המעפילים הראשונים שהגיעו, שלושה רבעים היו זר ונזר ופושעים", כתב אחוה תפיסות אלה, מציין בר-אלי ביטן, "יצרו אצל מקבלי ההחלטות